

Ганна Данканич

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ВОКАЛУ АНДРІЯ ЗАДОРА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЙОГО ВЛАСНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ

У сучасній вітчизняній культурологічній науці з кожним роком усе більше спостерігається інтенсивне зростання інтересу до вивчення мистецтва різних регіонів України. З'являється велика кількість досліджень, які у різних аспектах розкривають особливості розвитку національної культури. Історія формування та розвитку професійного вокального мистецтва на Закарпатті у другій половині ХХ та на початку ХХІ ст. залишається однією з недостатньо досліджених ділянок музичної культури Західної України. До теми становлення музичного мистецтва на Закарпатті зверталися дослідники Ірина Кухта, Олександр Грін, Віра Мадяр-Новак, Людмила Мокану та Тетяна Росул (автор численних статей та розгорнутих праць «Розвиток музичної освіти на Закарпатті у 20-30-ті роки ХХ століття», «Становлення професійного музичного мистецтва Закарпаття як етнорегіональної ланки культури України») та ін. [6].

У нашому дослідженні здійснюємо подальшу спробу висвітлення розвитку музичної культури Закарпаття через розкриття творчої постаті визначного вокаліста і педагога Андрія Задора (1919–1999), а також прагнемо проаналізувати основні принципи його методики викладання вокалу. Зауважимо, що тема вокальної школи Андрія Євгеновича Задора, як у сенсі методології викладання вокалу, так і у сенсі сукупності його визначних учнів і послідовників, є абсолютно недослідженою в українському музикознавстві, а поза тим його внесок у розвиток вокальної культури Закарпаття (і не лише) є беззаперечним. Отже, *актуальність* обраної теми зумовлена необхідністю поглибленого дослідження життєвого і творчого шляху А. Є. Задора як видатного вокаліста Закарпаття, а також принципів його вокальної педагогіки. *Метою* публікації є висвітлення майже недосліджених сторінок вокальної культури Закарпаття другої половини ХХ століття.

Більшу частину свого життя А. Задор присвятив роботі в Ужгородському музичному училищі. Він відповідав за важливий проміжний етап вокального зростання своїх вихованців між дитинством і співацькою зрілістю. Як відомо, цей період в житті кожного майбутнього співака є надзвичайно важливим. Саме в цей час відбувається опанування базових основ вокальної техніки, серед яких – праця над точним інтонуванням та чіткою артикуляцією; розвиток відчуття опорного звуку, його протяжність та

співучість; поступове освоєння резонаторів голосового апарату; поступове вирівнювання так званих реєстрових переходів голосу та ін.

Майже усі вихованці Андрія Євгеновича пізніше продовжували свою вокальну освіту у вищих навчальних закладах, у інших викладачів. Але усі вони дотепер згадують свого першого педагога із особливою вдячністю. До прикладу можемо навести слова старшого викладача вокалу УжДМУ імені Д. Є. Задора, у минулому – солістки Закарпатської обласної філармонії Надії Підгородської, яка стверджує, що вокальна школа А. Задора і донині допомагає їй тримати голос у формі [8].

Про високу професійну майстерність Задора-педагога свідчать імена його учнів і послідовників, серед яких – народна артистка України, солістка Закарпатської обласної філармонії Марія Зубанич (сопрано); Віктор Мошані (баритон), соліст Будапештського оперного театру і викладач вокалу у місті Дебрецен (Угорщина); народний артист Росії Андрій Алексик (бас); народна артистка СРСР та України, володарка титулу «Найкраща Чіо-Чіо-сан світу» Гізела Ципола (сопрано); заслужена артистка України Ельвіра Готвоні; лауреат I Міжнародного конкурсу вокалістів ім. Ференца Еркеля, солістка Большого театру Людмила Васильченко (сопрано); професор Московського інституту сучасного мистецтва, талановита співачка Надія Сафронова та багато інших.

Перш ніж перейти до ознайомлення з основними методичними засадами у викладацькій діяльності Андрія Задора, подамо коротку біографічну довідку митця.

Андрій Євгенович Задор народився 18 вересня 1919 року в м. Ужгород на Закарпатті, у родині музикантів. Початкову музичну освіту здобув у приватній музичній школі в Ужгороді. Згодом поступив до Угорської державної королівської академії музичного мистецтва імені Ф. Ліста на спеціальність оперного співака [9]. Навчався у класі педагога Маргарет Вальтер. Вже тоді він часто виступав як соліст. З 1944 року, ще навчаючись, А. Задор почав працювати за контрактом солістом в Угорському державному оперному театрі (м. Будапешт). У 1945 році, закінчивши курс навчання, Андрій Задор отримав вищу музичну освіту.

Ряд успішних виступів митця в Угорщині незабаром перервався: у 1946 році він поїхав додому, на Закарпаття, щоб відвідати свою хвору матір. І саме в той час кордон раптово було закрито. Співак залишився в Ужгороді, де продовжив займатись виконавською, а пізніше – педагогічною діяльністю.

31 липня 1945 року Андрія Євгеновича було призначено референтом Управління в справах мистецтва при Народній Раді Закарпатської України. У листопаді цього ж року співак стає солістом Закарпатської обласної філармонії. У 1947 році А. Задора приймають на посаду викладача вокалу

в Ужгородське державне музичне училище, де він пропрацював 26 років, і цей період був розквітом його педагогічної і творчої діяльності. Першою його ученицею стала Марія Харченко, талановита співачка і актриса, у майбутньому – народна артистка України. Окрім викладацької і концертної діяльності, А. Задор займався також публіцистикою. У архівах Закарпатської обласної бібліотеки можна знайти чимало його статей, які професійно коментують події мистецького життя Закарпаття того періоду [3]. З 16 грудня 1965 року до 10 червня 1971 року Андрій Задор працював художнім керівником Закарпатської обласної філармонії.

А. Є. Задор завжди повторював, що заняття вокалом – це серйозна наука, яка вимагає високого ступеня підготовки. Формування правильного звуку потребує терпіння, уваги і наполегливості. Навіть гарний від природи голос для свого розвитку потребує постійної праці і корегування [10]. Одним із основних завдань педагога є вміння виявити переваги і недоліки голосу студента. А. Є. Задор володів таким умінням.

У серпні 1988 року в угорському музичному журналі «Parlando» він опублікував велику статтю, в якій мова йшла про його методичні принципи викладання вокалу. У цій праці А. Задор хотів ознайомити усіх із методами, які він застосовував протягом усієї своєї педагогічної діяльності. Стаття увібрала в себе все найкраще із його доробку; вона була задумана і надрукована як навчальний матеріал [10].

Насамперед А. Є. Задор вважав, що займатися співом потрібно поступово, проникливо, систематично і, по можливості, вже з першого заняття домагатися природності звуку. Використання різних вправ для поступового, але якнайкращого розвитку співака викладач повинен застосовувати, враховуючи його індивідуальні здібності, характер, темперамент тощо. Вже з перших уроків необхідно пояснити учневі основи елементарної вокальної техніки, без якої мистецтво співу є неможливим. До цих основ умовно можна віднести:

1. Розвиток відчуття опорного звуку, його протяжність та співучість. Формувати звук необхідно як на *piano*, так і на *forte*.
2. Праця над точним інтонуванням та чіткою артикуляцією.
3. Грамотне пояснення ролі резонаторів.
4. Регулювання і контроль регістрів голосу.

На його думку, формування правильного звукоутворення – це найдовший і найважчий процес як для педагога, так і для учня [10, с. 7]. Звукоутворення та звуковедення багато в чому залежать від вірної установки і дихання; якщо ці навички не сформовано, робота над звукоутворенням навряд чи буде успішною.

Випускниця класу Андрія Задора, народна артистка України та Радянського Союзу Гізела Ципола не раз підкреслювала, що важливим є не те, в якому навчальному закладі навчатися, а те, у кого навчатися особисто, хто є твоїм керівником і найкращим порадиником у вокальному мистецтві [7]. За словами співачки, А. Задор звертав велику увагу на всесторонній розвиток своїх вихованців [5]. Якщо він помічав, що студент є справді великим талантом і до того ж багато працює над собою, він ніколи не займався з ним тільки сорок п'ять хвилин (за розкладом). Гізела Ципола завжди любила приходити до А. Задора ввечері, на останній урок, щоб мати можливість позайматися довше.

Розспівування студентів Андрій Євгенович завжди проводив так, щоб від самого початку заняття налаштувати своїх учнів на позитивні емоції. Він добре розумів, що для правильного співу, насамперед, треба створити особливий, піднесений настрій, інакше учень не зможе яскраво себе проявити. Гізела Альбертівна згадує, що на своїх уроках Задор умів м'яко, але впевнено налаштувати кожного студента на потрібний стан. Деякі із своїх розспівок він давав на арпеджію, причому не на якісь абстрактні склади, а на слова, приємні для кожної людини [5]. Іноді він брав для розспівок фрагменти музичних творів (арій чи романсів), які були проблемними для кожного конкретного студента, і відпрацьовував ці місця.

Що стосувалося вокальних програм, то вони завжди були дуже цікавими. Андрій Євгенович підбирав їх індивідуально, враховуючи вокальні можливості кожного учня, а також особливості його психології. Обов'язково включав до репертуару арії з опер зарубіжних та вітчизняних композиторів; романси П. Чайковського, С. Рахманінова, Е. Гріга; народні пісні (часто – у оригінальних обробках свого брата – композитора Дезидерія Задора).

Для того, щоб засвоїти основи правильного дихання, педагог із самого початку занять, ретельно контролював цей процес. Своїм вихованцям він радив вдихати як окремо через ніс і рот, так і комбіновано. Виходячи з власного виконавського досвіду, Андрій Задор зазначав, що у співака повинно бути таке відчуття, ніби він майже не видихає повітря під час співу. Це – відчуття «опори», співу «на диханні». При збереженні вдихувального відчуття під час видиху голос звучить соковито і наспівно (незалежно від нюансу). Надзвичайно корисним він вважав відчуття легкого позіхання. «Це відчуття, – пише він у своїй праці, – розширює глотку і готує форму резонаторів» [10, с. 11].

Андрій Євгенович постійно нагадував своїм учням про те, що слова твору у процесі співу мають бути чіткими, а звук в той же час мусить бути

протяжним, не розірваним. Приголосні, він просив вимовляти швидко і впевнено, переносючи їх, по можливості, до наступного складу.

У своїх розспівках педагог використовував різні склади. Наприклад, наскільки добре студент опанує склад «ре», настільки легшим для нього буде вправління інших приголосних. Часто А. Задор використовував також склад «зі» та звук «я». Склад «зі» він застосовував для активізації голосу і «наближення» звуку до верхніх зубів. Якщо голос вже на початку уроку з тих чи інших причин затискався і утворювався горловий призвук, Андрій Євгенович звертався до звуку «я».

Велику увагу А. Задор звертав на правильну співацьку поставу. Корпус під час співу, за його словами, має бути рівним, не напруженим, голову слід тримати прямо [10, с. 12]. Неприродна постава призводить до напруження тіла, що, в свою чергу, не дає можливості правильно активізувати голосовий апарат. І навіть в естетичному плані це виглядає не дуже гарно. Вимога правильної вокальної постави спонукає учнів до правильного розподілу м'язових сил під час співу.

Перший момент утворення звуку повинен бути м'яким, але точним. Зважати треба на те, щоб атака звуку була чистою, щоб звук з'являвся відразу і без жодного *glissando*. Для точності атаки звуку, педагог та учень повинні постійно перевіряти себе. Дуже важливим у цій справі є хороший слух початківця. Якщо викладач почув, що звук взятий неточно або учень не вміє рівномірно розподілити своє дихання, слід негайно зупинитися і виправити це. Не можна дати вуху звикнути до фальшивого або недбало взятого звуку. У будь-якому випадку до початку співу слід ставитися з відповідною повагою – адже з тиші народжується новий звук. Атака звуку повинна бути точною і чіткою – приблизно такою, як у піаніста, коли він натискає на клавішу. Точна атака звуку – це початок точного інтонування. Дуже корисно наперед уявити звучання звуку в голові. Ніби цей звук, ще не народившись, уже звучить у повітрі, і завдання співака – просто озвучити його, надати йому форми і змісту. Випрацьовуючи атаку звуку, педагог повинен вчити своїх вихованців робити це спокійно, без напруги.

Перша головна вимога до правильного звуку – це висока позиція, що заокруглює форму ротової частини голосового апарату та сприяє утворенню легкого і невимушеного звуку. Для пошуків високої позиції та залучення до роботи верхніх резонаторів А. Задор використовував так звану «мішану резонацію» – мається на увазі використання резонаторів голови та грудей. Спочатку він починав із засвоєння відчуттів високої позиції, переходячи на відчуття верхніх і нижніх резонаторів. В

подальшому він поступово намагався звернути увагу на грудні резонатори, адже саме з ними пов'язані тембральні якості голосу.

Андрій Євгенович зазначав, що на уроках повинна бути спокійна і серйозна атмосфера; не слід відволікатись на другорядні речі, бо кожна хвилина, виділена для уроку, є дуже цінною і важливою. Під час уроків у учнів виховується цілеспрямованість, працелюбність, скромність та самокритика. До класу педагог дозволяв заходити тільки на перервах, щоб не заважати учневі та собі у творчому процесі. Так він виховував повагу до співпраці між учнем та викладачем.

На свої заняття Задор намагався запрошувати весь свій клас. Ця традиція, як відомо, бере свій початок в італійській вокальній школі. Деякі його студенти не раз були на уроках лише слухачами, але водночас викладачеві вдавалося концентрувати на багатьох моментах і їхню увагу. Таким чином, викладач закладав у їхню підсвідомість навички педагогічної діяльності.

Вихованка класу А. Задора, артиска Закарпатського народного хору Л. Байрак згадує, що Андрій Євгенович умів заохотити своїх студентів, запалити їх своєю творчою енергією і яскравим талантом педагога-інтерпретатора художніх образів [4].

Під час роботи в Ужгородському училищі Андрій Задор не раз влаштовував концерти свого класу. Найбільш талановиті студенти їздили виступати у містечка і села Закарпатської області. Час від часу проводилися цікаві творчі вечори на сцені обласної філармонії. Андрій Задор розумів, що справжні таланти не можна замикати у стінах класу. Для їх повноцінного формування сцена є просто необхідною. Особливістю цих концертів було те, що на них виступали тільки кращі студенти, і виконували вони суто академічну музику.

А. Є. Задору завжди вдавалося дати студентіві добру вокальну базу, ще на самому початку навчання вивести на поверхню всі його приховані таланти. Він був переконаний у простій істині: «Все, що ми опануємо у дитинстві чи в юнацькі роки, зможемо пізніше легше використати в зрілості» [9].

1. Гомоннай В. Антологія педагогічної думки Закарпаття (XIX-XX ст.) / В. Гомоннай. – Ужгород, 1992.
2. Данко М. Державна музична освіта на Закарпатті та її досягнення за останні півстоліття / М. Данко // Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення: збірка статей та есе про музичну культуру Закарпаття. – Ужгород : Карпати, 2010. – вип. 2. – 504 с.: іл.
3. Задор А. Майстри угорської естради / А. Задор // Закарпатська правда. – 1966. – 12 липня.
4. Інтерв'ю Г. Данканич із артисткою Закарпатського народного хору Л. Байрак – Ужгород, 2011. – вересень.

5. Інтерв'ю Г. Данканич із народною артисткою СРСР та України Гізелою Циполою – с. Гать Березівського р-ну на Закарпатті, 2011. – вересень.
6. Росул Т. Становлення професійного музичного мистецтва Закарпаття як етнорегіональної ланки культури України / Т. Росул // IV Міжнародний конгрес україністів, Одеса 26-29 серпня 1999 р. – Одеса – Київ: Видавництво Асоціації етнологів, 2001. – Мистецтвознавство. Книга 2. – С. 414-424.
7. Туркевич В. Зірка на ім'я Гізела Ципола / В. Туркевич // День. – 2009. – № 45. – 18 березня.
8. Школа Задора і зараз допомагає мені триматися у формі (інтерв'ю Л. Деяк із заслуженою артисткою України Н. Підгородською) // Ужгород. – №13 (479).
9. Halmos S. A «karbantartás» mestere / Sandor Halmos // Táj-Kép. – 1995. – 5 januar.
10. Zádor Endre. Módszertani elveim az énektanításban / Endre Zádor // Parlando. – 1988 – 7 szám. – júl-aug.

Данканич Ганна. Основні елементи методики викладання вокалу Андрія Задора через призму його власного педагогічного досвіду. У статті здійснено спробу дослідження розвитку музичної культури Закарпаття через розкриття творчої постаті визначного вокаліста і педагога Андрія Задора (1919–1999), а також проаналізовано основні принципи його методики викладання вокалу. Метою публікації є висвітлення майже недосліджених сторінок вокальної культури Закарпаття другої половини ХХ ст.

Ключові слова: музична культура Закарпаття ХХ століття, Андрій Задор, педагогічна діяльність, методика викладання вокалу.

Данканич Анна. Основные элементы методики преподавания вокала Андрея Задора сквозь призму его собственного педагогического опыта. В статье предпринята попытка исследования развития музыкальной культуры Закарпатья через раскрытие творческой личности выдающегося вокалиста и педагога Андрея Задора (1919–1999), а также проанализированы основные принципы его методики преподавания вокала. Целью публикации является освещение почти неисследованных страниц вокальной культуры Закарпатья второй половины ХХ века.

Ключевые слова: музыкальная культура Закарпатья ХХ века, Андрей Задор, педагогическая деятельность, методика преподавания вокала.

Dankanych Anna. Basic elements of a technique of teaching of a vocal of Andrew Zador through a prism of his own pedagogical experience. In the article an attempt of research of development of musical culture of Zakarpatye through disclosure of the creative person of the outstanding vocalist and the teacher Andrew Zador (1919–1999) is made, and also the basic principles of his technique of teaching of a vocal are analysed. The main purpose of the publication is illumination of almost unexplored pages of vocal culture of Zakarpatye of the second half of the ХХ century.

The most part of his life Andrew Zador devoted to work in Uzhhorod musical high school. That is, he was responsible for the important intermediate stage of vocal growth of the pupils between the childhood and singers maturity. It is known that this period is extremely important for future singers. Names of his pupils and followers testify to his great professional skills, among which – the national actress of Ukraine Maria Zubanych (soprano); Victor Moshany (baritone), the soloist of the Budapest opera theater and the vocal teacher in the city of Debrecen (Hungary); national actress of the USSR and Ukraine, Gisela Tsipola (soprano); honored actress of Ukraine Elvira Gotvoni and many others.

A. Zador considered that it is necessary to be engaged in singing gradually, penetrating, systematically and, whenever it's possible, already from the first occupation to achieve naturalness of a sound. Already from the first lessons it is necessary to explain to the pupil of a basis of elementary vocal equipment without which art of singing is impossible. To these bases it is conditionally possible to refer development of feeling of a basic sound, its extent and melodiousness; work on an exact intoning and accurate articulation; competent explanation of a role of resonators; regulation and control of registers of a voice.

According to his opinion, a formation of the correct sound education is a long and heavy process both for the teacher, and for the pupil.

A. Zador always gave good vocal base to his students. Even at the very beginning of training he could bring all their hidden talents to a surface.

Keywords: musical culture of Zakarpatye of the XX century, Andrew Zador, pedagogical activity, technique of teaching of a vocal.

Леся Лемех

ВИКОНАВСЬКІ РЕЦЕПЦІЇ МОДУСУ ЛІРИЧНОГО (ФОРТЕПІАННИЙ ЦИКЛ «ЛЮБОВ» ВАСИЛЯ БАРВІНСЬКОГО В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МАРІЇ КРУШЕЛЬНИЦЬКОЇ)

Питання історичної пам'яті, зокрема висвітлення знакових для нації метаісторичних рис, є на сьогоднішній день чи не найважливішим у всіх ланках української культури. Як зазначає Сергій Кримський: «Дослідження метаісторії передбачає вивчення не того, що минає, а того, що зберігається, бо вона реалізується через синхронні виміри епох, їх збіжність, через „часовороті“, які утворюються навколо наскрізних, стрижньових цінностей <...>, які утверджують людину в її прагненні до нескінченного» [6, с. 91]. І з цього погляду, особливої ваги набирають зустрічі з видатними особистостями, які своїм доторком до одвічної таїни прекрасного, відкривають константи, ціннісні орієнтири, як для сучасних,